

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановка проблеми. Перетворення в суспільстві, нові стратегічні орієнтири в розвитку економіки, політики, соціокультурної сфери зумовлюють зміну вимог до системи освіти. Реальність вимагає якісно нових моделей вищої професійної педагогічної освіти, що створюють умови для розвитку особистісно-творчого потенціалу майбутнього педагога і накопичення практичного досвіду. Сьогодні вчитель повинен уміти реагувати на ситуації, які потребують негайного розв'язання та нестандартного підходу. Адже сучасний педагогічний процес пронизаний міжособистісними конфліктними ситуаціями, оскільки змістом педагогічної діяльності є взаємостосунки з іншими суб'єктами.

Тому сьогодні особливої актуальності набуває поняття готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій. Дане поняття розширює змістовний бік професійної підготовки вчителя.

В результаті теоретичного аналізу було встановлено, що у професійній підготовці майбутнього учителя конфліктологічний компонент присутній контекстно. Формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі не є метою професійної педагогічної підготовки. У практиці професійної освіти формується готовність фахівця до окремих видів професійної діяльності: гностичної, організаторської, комунікативної тощо. А готовність до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі формується недостатньо.

Значний вклад у безпосередню розробку проблеми конфліктологічних умінь майбутнього учителя внесли В. Базелюк., Г. Болтунова, З. Дрінка, О. Єфімова, О. Іванова, Н. Куклева, О. Лукашенок, М. Реутов, Д. Горелова, О. Петушкова, І. Пилипець, Є. Хорошилова та ін.

Шляхи та засоби формування підготовки поведінки майбутнього фахівця в конфліктних ситуаціях окреслені в різних дослідженнях: А. Лукашенко розглядав педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього закладу; Ю. Костюшко розкрив сукупність педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту; Г. Антонов вивчав педагогічні засади запобігання та розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу; Т. Дрожжина спостерігала педагогічні умови формування конфліктологічної компетенції учнів загальноосвітнього навчального закладу; Р. Карпюк зосередив увагу на підготовці майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій; С. Хатунцева розглядала педагогічні умови адаптації викладачів-початківців до професійно-педагогічної діяльності.

Проте недостатньо уваги, на наш погляд, приділено вивченню готовності майбутнього вчителя до запобігання та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Постановка завдання. Мета нашої статті полягає в розкритті теоретичних засад формування готовності майбутнього вчителя до запобігання та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Виклад основного матеріалу. Формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі здійснюється у межах освітнього процесу вищого навчального закладу. Ми виходимо з того, що в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього учителя його професійне становлення має збігатися з логікою його суб'єктивного розвитку [1].

Очевидно, що процес формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі – процес неоднорідний, оскільки залежить від специфіки факторів навчання у вищому навчальному закладі та від

внутрішньої потреби майбутнього учителя. Тому логіка нашого дослідження вимагає розгляду факторів, які впливають на формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі визначається багатьма факторами, серед яких: розуміння, усвідомлення майбутніми учителями принципу виконання дій щодо запобігання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, знання результатів розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, вплив раніше засвоєних знань та вмінь відносно запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі і вироблення навиків на конкретний момент навчання, раціональне співвідношення репродуктивності та продуктивності. Ефективність формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі залежить від активної взаємодії зазначених факторів.

У процесі навчання у вищому навчальному педагогічному закладі можливості відносно формування готовності майбутнього учителя до міжособистісного спілкування закладені в дисциплінах соціально-гуманітарного циклу: психології, педагогіці, соціології, філософії, педагогічній деонтології. Але навчання запобігати та розв'язувати конфліктні ситуації в учнівському середовищі здійснюється поза загальною метою без необхідного здійснення міжпредметних зв'язків.

Організація процесу формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі повинна спиратися на діалогічність взаємовідносин учасників освітнього процесу; суб'єкт-суб'єктний характер цих відносин; орієнтованість на єдність теорії та практики [2].

Ми згодні з Л. Лукашенок, що процес формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі повинен складатися із взаємоузгоджених етапів: перший етап спрямований на формування системи науково-теоретичних професійних знань про конфліктну ситуацію, призначених для вироблення вмінь професійно-наукового аналізу конфліктної ситуації; другий етап направлений на формування системи практичних умінь і навиків операційного впливу, призначеного для професійного оволодіння гуманістичними способами запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій; третій етап формує систему вмінь та навичок, що дозволяє зробити співставлення реального результату запобігання та розв'язання конфліктної ситуації з бажаним, він призначений для аналізу постконфліктної ситуації [3].

У цілому підготовка майбутнього вчителя і в частині формування практичної готовності до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій, на нашу думку, повинна ґрунтуватися на принципах науковості, системності, єдності теоретичної і практичної підготовки. Науковість має характеризувати, перш за все, зміст предметних і психолого-педагогічних дисциплін, що включають нові досягнення педагогіки, психології, конфліктології, передовий досвід стосовно запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі. Для цього освітній процес передбачає систематичне введення відповідних дисциплін з першого року навчання і протягом усіх наступних років здобуття професії. Вивчення дисциплін психолого-педагогічного блоку повинно відбуватися при обов'язковому дотриманні принципу наступності вивчення теорії і практики, яке реалізується на всіх етапах навчання.

Досягти поставленої мети можливо за допомогою інтегрованого підходу, при якому формування готовності майбутнього вчителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі поєднуватиметься з навчальною та професійною діяльністю студентів. Успішне поєднання набутих конфліктологічних знань, відносин і професійних конфліктних реалій створює основу для розвитку мотиваційного, когнітивного та діяльнісного компонентів готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Тобто сформованість готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі вказує на здатність майбутнього учителя

будувати професійну взаємодію із суб'єктами професійної діяльності в усіх видах конфліктних ситуацій; на наявність сформованої конструктивної конфліктної позиції відносно конфліктних ситуацій; на уміння реалізовувати всі етапи управління конфліктними ситуаціями (діагностування, прогнозування, запобігання, власне конфліктна взаємодія, розв'язання). Реалізувати процес формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі в такому контексті можна таким чином.

По-перше, непрямим шляхом, коли майбутній учитель не усвідомлює спонукаючого і формуючого впливу з боку викладача. Цей шлях характерний для традиційного підходу до професійної підготовки взагалі: студенти слухають лекції, виступають з доповідями, виконують завдання і т.д. Цей підхід малоефективний для розвитку компонентів готовності майбутнього вчителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

По-друге, безпосереднім чином, коли викладач використовує такі прийоми і способи взаємодії, які розкривають для майбутнього учителя особистий сенс їх навчальної діяльності відносно запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі (наприклад, пояснюються конфліктогенні або конфліктні психічні стани, які з'являються в учнів у процесі розв'язання навчальних або навчально-професійних конфліктологічних завдань, проводиться аналогія з умовами професійної конфліктологічної діяльності, пояснюється значення конфліктологічних знань і вмінь для ефективності професійної діяльності учителя). Такий підхід має стати провідним, оскільки саме в процесі формування готовності майбутнього учителя до попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі важливо усвідомлення необхідності і важливості конфліктологічних знань, умінь, які сприяють оптимальності та ефективності їх професійної діяльності.

Реалізація вказаних шляхів передбачає дотримання двох значущих умов. По-перше, у змісті практико-орієнтованої діяльності майбутнього вчителя повинні бути відображені перспективні завдання педагогічної освіти, які полягають в безперервному соціально-моральному, загальнокультурному і професійному розвитку особистості, що сприяє ефективному запобіганню та розв'язанню конфліктних ситуацій в учнівському середовищі. Вимога часу – це посилення виховного потенціалу освітнього простору ВНЗ (навчального процесу та позанавчальної діяльності). Для підготовки сучасного підростаючого покоління до запобігання та розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій учитель сам повинен бути сформований як особистість, володіти високим професіоналізмом стосовно запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

По-друге, необхідна можливість вибору системи педагогічних засобів, що стимулюють активну мотивацію діяльності студентів щодо запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі. У сукупності засобів, які забезпечать ефективне формування майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, ми вважаємо доцільними будуть педагогічні завдання і ситуації моделювання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, творчі завдання щодо запобігання та розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій, тренінги спілкування, ділові, позиційні та рольові ігри, які можна використовувати в процесі аудиторних занять. Адже в процесі навчання у вищому навчальному педагогічному закладі можливості відносно формування готовності майбутнього учителя до міжособистісного спілкування закладені в дисциплінах соціально-гуманітарного циклу: психології, педагогіці, соціології, філософії, педагогічній деонтології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, курси психолого-педагогічних дисциплін, які базуються на єдності концепції загального і професійного розвитку особистості і орієнтовані на формування особистісних і професійних важливих якостей майбутнього учителя зможуть забезпечити:

- формування у студентів системи психолого-педагогічних знань, умінь та навичок, необхідних для формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі;
- їх загальний та професійний розвиток, що виступає необхідною умовою для тематичного змісту реалізації формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі;
- формування професійно-важливих якостей, які сприятимуть становленню готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі як інтегральної якості особистості (професійна спрямованість і спрямованість на попередження та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі; професійне мислення і вміння запобігати та розв'язувати конфліктні ситуації в учнівському середовищі; професійне самоусвідомлення, включаючи самооцінку умінь та навичок запобігати та розв'язувати конфліктні ситуації в учнівському середовищі).

Результативності формування готовності майбутнього вчителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій сприятиме систематизація та інтеграція освітнього процесу, міждисциплінарна і міжпредметна взаємодія.

Таким чином, формувати готовність майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі можливо як цілісну систему на основі єдності навчальної, конфліктологічної і професійної діяльності та спілкування, на основі досягнення загальних і особистих цілей, теоретичні положення якої потребують подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Бережная Г. С. Условия совершенствования конфликтологической подготовки педагога в процессе обучения в вузе / Г.С. Бережная // Университетский округ в региональной образовательной системе: опыт, проблемы перспективы: материалы Первой Всерос. науч.-практ. конф. университетских округов России, 7-8 февраля 2007 г. / [отв. ред. С. Б. Смирнов]. – СПб.: Ассоциация «Университетский образовательный округ Санкт-Петербурга и Ленинградской области», 2007. – С. 114–116.
2. Лукашенко А. О. Конфліктологічна компетентність як фактор професіоналізму педагога / А. О. Лукашенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – Вип. 23 – С. 75–84.
3. Лукашонок Л. А. Профессиональная подготовка учителя к разрешению конфликта в воспитательном процессе : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. А. Лукашонок. – М., 1998. – 20 с.

Порохня Л. А.

Теоретичні засади формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розглянуто теоретичні засади формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі як цілісної системи. Визначено важливість курсів психолого-педагогічних дисциплін для формування особистісних і професійних важливих якостей майбутнього учителя

Ключові слова: формування, готовність педагога, запобігання конфліктних ситуацій, розв'язання конфліктних ситуацій, учнівське середовище, майбутній учитель, професійна підготовка.

Порохня Л. А.

Теоретические основы формирования готовности будущего учителя к предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций в ученической среде

На основе анализа психолого-педагогической литературы рассмотрены теоретические основы формирования готовности будущего учителя к предупреждению и разрешению конфликтных ситуаций в ученической среде как целостной системы. Определена важность курсов психолого-педагогических дисциплин для формирования личностных и профессионально важных качеств будущего учителя

Ключевые слова: формирование, готовность педагога, предупреждения конфликтных ситуаций, разрешения конфликтных ситуаций, ученическая среда, будущий учитель, профессиональная подготовка.

L. Porokhnya

Theoretical Basics of Formation of Future Pedagogue for Prevention and Solving of Conflicts Among Students

The article is based on the analysis of psychological pedagogical literature, the theoretical foundations of formation of the readiness for prevention and solving of conflicts among students. The importance of psychological pedagogical subjects for formation of personal and professional qualities of future teachers is determined.

Key words: formation, pedagogue's readiness, prevention of conflicts, solving of conflicts, future teachers, professional training.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2012 р.